

УДК [37+6] (07)

Т.В. Кравченко
м. Умань, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Постановка проблеми. В умовах масштабного розвитку і глобалізації світової економіки, стрімкого розвитку виробничих і інформаційних технологій, а також науково-технічного та інформаційного прогресу, стає очевидним, що ХХІ століття буде століттям освіти. Сучасні суспільні, господарські та політичні перетворення, що відбуваються в Європі, свідчать про серйозні наміри держав Європейської Економічної Співдружності об'єднатися в Європейський Союз за всіма ознаками єдиної державності та створити єдиний ринок. Це, у свою чергу, викликає необхідність розроблення обґрунтованої політики в усіх сферах життєдіяльності і передусім у соціальній.

Освіта, як потужна складова соціальної сфери життєдіяльності новоутвореної держави, вимагає інтеграції чи то трансформації діючих і багато в чому різнорідних складових освітніх систем союзних держав з метою приведення їх у відповідність найсучаснішим адаптованим до загальноєвропейського менталітету освітніх систем.

Українська держава послідовно і цілеспрямовано здійснює заходи, спрямовані на всебічний розвиток і реформування всіх галузей економіки, соціальної, культурної та освітньої сфери. За сучасною світовою парадигмою розвиток і удосконалення освіти є визначальним напрямом головних державних зусиль.

Інженерно-педагогічна освіта як структурний компонент системи педагогічної освіти має своїм завданням підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних кадрів усіх освітніх рівнів і, насамперед, – для навчальних закладів системи професійно-технічної освіти, стан і перспективи розвитку якої безпосередньо залежать від професійної і педагогічної компетентності педагогічних працівників, їх творчості, здатності практично вирішувати проблеми професійного навчання і виховання молодого покоління. Саме проблема забезпечення системи ПТО висококваліфікованими інженерно-педагогічними кадрами має визначальне суспільно-державне значення, а її розв'язання має сприяти суттєвому підвищенню якості підготовки кваліфікованих робітничих кадрів для всіх галузей економіки країни. Нині ще не відпрацьована сучасна цілісна теорія організації неперервної багаторівневої інженерно-педагогічної освіти, не розроблені методи, умови і способи практичної реалізації актуальних завдань, які полягають у максимальному забезпеченні потреб і вимог системи підготовки кваліфікованих робітничих кадрів компетентними інженерно-педагогічними працівниками.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Нагальна потреба системи підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у новій генерації компетентних інженерно-педагогічних працівників, вихідні положення концептуальних засад розвитку педагогічної освіти і Національної доктрини розвитку освіти, а також законів України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», глобалізація освіти та інші виклики ХХІ століття спонукають науковців, педагогічні колективи інженерно-педагогічних навчальних закладів до плідної співпраці, активізації пошуків і розробок інноваційних освітніх моделей, застосування сучасних навчальних технологій. Окремі питання і шляхи їх реалізації в системі освіти (у т. ч. й інженерно-педагогічній) відображені у дослідженнях вітчизняних науковців: А. Алексюка, С. Артюха, С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Зязюна, О. Коваленко, А. Лігоцького, Н. Ничкало, В. Олійника, О. Щербак, а також зарубіжних вчених: російських –

Ю. Бабанського, С. Батишева, В. Безрукової, А. Біляєвої, Е. Зеєра, Н. Кузьміної; білоруських – Б. Белькевича, М. Цирельчука, А. Шкляра; польських – С. Кв'ятковського, Е. Нероби, Ф. Шльосека та ін.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення особливостей інженерно-педагогічної освіти України на сучасному етапі, показ шляхів її модернізації згідно з вимогами європейського освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Європейська спільнота, ініційована міркуванням важливості освіти й освітнього співробітництва та розвитку, зміцненням стійких, мирних і демократичних суспільств, прийняттям Сорбонської декларації від 25. 05. 1998 року обґрунтувала створення Зони європейської вищої освіти як основного шляху розвитку мобільності громадян з можливістю їхнього працевлаштування для загального розвитку континенту. У червні 1999 року в м. Болонь'я (Франція) міністрами освіти 30 країн Європи підписано Болонську декларацію, якою передбачається створення до 2010 року єдиного європейського простору вищої освіти. Центральні положення Болонської декларації можуть бути введені до 3-х пунктів:

1. Створення системи академічних ступенів, що були б максимальнопорівнюваними і сприяли б формуванню єдиного європейського ринку висококваліфікованої праці та його конкурентоспроможності.

2. Перехід на дворівневу інтегровану систему вищої освіти: бакалаврат (3-4 роки) і магістратура (1-2 роки).

3. Введення системи кредитів (наприклад ECTS – European Credit Transfer System), що сприятиме істотному розвитку мобільності студентів і викладацького персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом.

Треба зазначити, що мета Болонського процесу – не уніфікація освітніх систем, а їхня взаємовідповідність, порівнюваність, сумісність [1, с. 3-4; 4, с. 2-5]. Тут центральне місце належить трансформації концепції удосконалення підготовки вчителів, оскільки вчитель був, є і залишається головною дійовою особою, покликаною виконувати сучасні завдання реформованої, вкрай необхідної новоутвореній державі, національної освіти. Учитель, його роль і місце в розвинених країнах Західної Європи має чи не найвищий соціальний статус та визначеність, а його педагогічна діяльність в освітній галузі визнана діяльністю державного рівня, яку безпосередньо пов'язують із майбутнім держави. Визнаючи галузь освіти «як сферу виробництва найважливішого ресурсу сучасного і майбутнього», європейці виділяють її головним «виробником» високоосвіченого і компетентного педагога.

Принципові положення, які є обов'язковими для функціонування європейської освіти, такі:

1. Рівність освітніх шансів населення Європейського Союзу.
2. Підвищення якості освіти.
3. Моделювання і закріплення сучасної системи педагогічної освіти.
4. Виховання європейця – «громадянина світу».

Посилення уваги до якості підготовки професійно-педагогічних кадрів викликане значним збільшенням потреби у високопрофесійних педагогічних кадрах різноманітними за формами підготовки професійними школами, навчанням у них різних категорій громадян, яким необхідно надати якісну освіту і спрямувати їх на якісну наступну педагогічну діяльність, відповідно до вимог професійної підготовки робітників, обумовлено низкою причин:

– реалізацією стратегії навчання «через все життя», яка створить оптимальні умови людині для професійної й особистісної самореалізації;

– необхідністю забезпечення конкурентоспроможності європейської економіки в умовах економічної глобалізації, що вимагає підвищення мобільності і конкурентоспроможності робочої сили через якісну підготовку [5, с. 47-48].

Педагогічною діяльністю у професійних школах Європи займаються дві основні категорії педагогічних працівників: викладачі, які надають теоретичні знання з

загальноосвітніх, загальнотехнічних і спеціальних дисциплін; інструктори практичного навчання, які надають учням практичні знання у процесі виробничого навчання в навчальних закладах і на виробництві.

У структуру фахової підготовки педагогічних кадрів для професійних шкіл у країнах Західної Європи входять чотири цикли навчальних дисциплін – загальноосвітній, спеціальний (професійно-спрямований), психолого-педагогічний та виробнича практика. За висновками досліджень Л. Пуховської, у більшості країн підготовку педагогічних кадрів здійснюють за послідовною моделлю, коли на першому етапі вивчаються загальноосвітні, загальнотехнічні і спеціальні предмети (надається фахова професійна освіта), а на другому етапі вивчається повний цикл психолого-педагогічних дисциплін і проводяться педагогічні практики. Поряд із цим не виключено і використання двох інших моделей на базі перелічених навчальних циклів – паралельної та інтегрованої.

За останні 10-15 років у багатьох європейських країнах застосовується і набула певного досвіду модульна технологія навчання, яка зайняла самостійне місце у структурних модифікаціях систем надання фахової освіти різних напрямків і рівнів, у тому числі і педагогічної. Вона була підтримана рішенням Боннської конференції міністрів освіти країн Європейського Союзу, де зазначалося, що одним із напрямків підготовки суб'єктів навчального процесу є створення модульних програм з навчальних дисциплін, у яких міні-модулі можна легко замінити, поновити, трансформувати, адаптувати [1, с. 20]. Тому не виключено, що модульна технологія, набуваючи подальшого удосконалення складових навчальної програми – модульних блоків (одиниць), техніко-технологічних, методичних і мобільних можливостей, знайде свій відсоток «замовників», які бажають самостійно здобути педагогічну освіту.

Поряд із запровадженими класичними формами підготовки педагогічних кадрів діючою мережею педагогічних навчальних закладів, а ймовірно – свідомою необхідністю громадянина до зміни професійної діяльності за попередньо здобутою фаховою вищою освітою на педагогічну діяльність, будуть успішно використовуватися удосконалені форми електичної і дистанційної підготовки педагогів для професійної школи.

Головними принципами розвитку європейської педагогічної освіти, які знайшли одностайну підтримку членів Ради Європи та Європейського Союзу, фахівцями ЮНЕСКО, всіма членами загальноєвропейського простору вищої освіти, визнано поглиблення демократизації і гуманізації навчального процесу, вільного доступу громадян до навчального процесу та постійне удосконалення якості підготовки і розвитку особистості майбутніх педагогічних кадрів, у тому числі і для професійної школи, введення неперервної системи освіти та професійного відбору молоді на педагогічні професії, збереження і розвиток європейського культурного багатства і мовної різноманітності, зростання ролі медіаосвітньої підготовки викладача, використання новітніх навчальних технологій, збереження європейського менталітету тощо.

Для виконання своїх складних і багатогранних завдань учитель має бути не тільки фахівцем, який користується попитом у суспільстві, а й користуватися його підтримкою. В офіційних документах ЮНЕСКО визначено, що «...педагогічна діяльність має особливе значення для всього суспільства і вимагає від вчителів ґрунтовних знань та особливої майстерності, набутої і підтримуваної в результаті систематичної неперервної освіти. Вона зобов'язує також мати почуття особистої і колективної відповідальності за освіту учнів і за забезпечення їм сприятливих умов у навчальному закладі» [7, с.63]. За новою критично-креативною парадигмою ХХІ століття вчитель як представник освіти і головний виконавець освітньої діяльності має служити насамперед усебічному розвитку особистості, забезпечити формування в неї комплексу стійких гуманістично-демократичних цінностей, життєво важливих знань, умінь і навичок, сприяти підготовці її до неперервної самоосвіти і саморозвитку.

Важливо і те, що кожна країна ЄС, погоджуючись на загальну уніфікацію вищої освіти в межах європейського освітнього простору, знаходиться у постійному пошуку «своїх»

оптимальної освітньої моделі, яка відповідає її національним інтересам, потребам, виходячи з власного історичного досвіду і навіть ментальності. Якщо питання пошуку набувають значних кількісних і якісних параметрів, то вони спонукають до більш кардинальних змін в освіті – її реформування. Б. Вульфсон звертає увагу на те, що «...при проведенні реформ освіти виключне значення має суворі вимога до врахування національної специфіки педагогічних традицій і абсолютне розуміння неперевершеної своєрідності соціальних і культурних завдань, які стоять перед країною» [2]. Уже з 1999 року у 4-х університетах Німеччини впроваджено новий додатковий навчальний курс «Євронауки», необхідний для формування у студентів умінь практичного аналізу функціонування суспільних інститутів різних країн, підготовки до практичного розв'язання загальноєвропейських проблем. З 2000 року в університеті м. Карлсрує відкрито навчання за новим 8-семестровим курсом «Учитель-європеець», який готує вчителів професійної школи для роботи в загальноєвропейському просторі. Його особливістю є те, що до обраного студентами переліку навчальних предметів обов'язковим є предмет «Європейський профіль». У навчальній програмі цього предмету пропонуються додаткові заняття зі спеціальності, педагогіки, сучасної історії, країнознавства, лінгвістики, дидактики, іноземної мови. Випускники курсу «Вчитель-європеець» отримують сертифікат європейського зразка, що надає їм можливість працювати за спеціальністю у професійних навчальних закладах на всьому загальному освітньому європейському просторі.

З метою співставлення та координації зусиль з інтеграції і створення єдиної системи підготовки професійно-педагогічних кадрів у Європейському Союзі було засновано «Асоціацію педагогічної освіти в Європі», провідним завданням якої на найближчий час є:

- поширення сучасного національного досвіду підготовки вчителів, популяризація найважливішої інформації про теорію і практику підготовки педагогічних кадрів у різних країнах світу;
- організація міжнародних наукових досліджень та поширення інноваційних підходів до педагогічної освіти;
- налагодження довгострокового співробітництва між навчальними закладами, які здійснюють підготовку вчительських кадрів у країнах Європи;
- підвищення рівня базової підготовки вчителів та їх професійного розвитку.

Усі завдання вдало узгоджуються з наведеними нижче висновками Європейського фонду освіти. З метою формування головної європейської ідеї та пошуку прагматичних підходів до системної організації підготовки професійно-педагогічних кадрів у Європейському Союзі в 1999 році Європейський фонд освіти, зусиллями одного із його підрозділів – Консультативним форумом, здійснив детальне вивчення з наступним науковим аналізом (<http://www.eff.eu.int>) діючих у країнах Європи (у тому числі – в окремих пострадянських державах) систем підготовки педагогічних кадрів для навчальних закладів з підготовки кваліфікованих робітників і дійшов таких висновків:

- Роль підготовки викладачів та інструкторів у проведенні реформи професійної освіти отримує переважне визнання – як складова частина єдиного підходу до реформування професійної освіти та навчання.
- Необхідна єдина національна політика з підготовки викладачів та інструкторів професійного навчання, скоординована на місцевому і регіональному рівнях.
- Підготовка викладачів та інструкторів професійного навчання стає важливим завданням для всіх країн Європейського Союзу.
- Викладачі та інший педагогічний персонал мають стати ключовими фігурами в реалізації навчання учнів системи професійної освіти.
- Треба проявити критичну обережність під час перенесення нової освітньої практики з інших країн, як «прямих трансплантатів», безадаптації до місцевої реальності і культури [6].

На Берлінській конференції міністрів вищої освіти європейських країн (2003р.), було прийнято комюніке щодо заяв про членство країн у такий спосіб: «Країни – учасники Європейської культурної конвенції будуть визнані членами загальноєвропейського простору вищої освіти в тому випадку, якщо вони водночас заявлять про свою готовність переслідувати

і досягати мети, поставленої в рамках Болонської декларації у своїх системах вищої освіти».

Поряд з 40-ка членами європейського вищого освітнього простору, Україна, як держава центральної Європи, у 2005 році своєю заявою задекларувала бажання стати його членом і взяла на себе певні зобов'язання – до 2010 року привести свою систему вищої освіти у відповідність до основних вимог Болонської декларації [1, с. 7,18]. Науковці Міжнародного Слов'янського університету (м.Харків) вважають найважливішим науковим завданням, яке необхідно вирішити вищій школі України у рамках Болонської декларації, є системологічне завдання, під яким треба розуміти структурування системи вищої освіти і приведення її у відповідність до вимог європейських стандартів з одночасним збереженням своїх національних особливостей і самобутності, які ні в якій мірі не вплинуть на зниження якості діючих освітніх процесів, а навпаки, підвищать їх якість і ефективність. На шляху України до європейського вищого освітнього простору, перш за все, стане реалізація організаційних заходів щодо правового, економічного та ідеологічного характеру. В офіційній позиції Міністерства освіти і науки України (2006р.) зазначено, що вже найближчим часом у законодавчому і нормативному регулюванні потребують розв'язання питання:

1. Розроблення заходів для подальшого удосконалення правового статусу суб'єктів освітніх відносин, покликаних забезпечити належні умови для реалізації конституційного права громадян України на якісну загальну і професійну освіту, з дотриманням принципів доступної і безкоштовної вищої професійної освіти.
2. Визначення статусу європейського додатка до диплома в Україні.
3. Уведення двох ступенів вищої освіти шляхом внесення змін до Закону України «Про вищу освіту». Надання освітньо-кваліфікаційному рівню «бакалавр» статусу повної вищої освіти.
4. Прийняття закону про післядипломну освіту («освіту дорослих»).
5. Розмежування та визначення статусу державної освітньої та державної (або іншої) кваліфікаційної атестації випускників.
6. Встановлення еквівалентності наукових ступенів «кандидат наук» і «доктор наук» європейському ступеню «доктор» шляхом укладення міжнародного договору до Болонської декларації і прийняттям відповідного закону в Україні.
7. Затвердження методики і шкали зіставлення нормативів державного освітнього стандарту з європейською системою перезарахування кредитів шляхом прийняття Постанови уряду.
8. Сприяння академічній мобільності студентів і викладачів та наукових працівників шляхом затвердження урядом відповідних програм.
9. Вступу в європейську мережу забезпечення якості вищої освіти.
10. Підтримання на законодавчому рівні інтеграції науки і вищої школи, створення таких правових умов, які стимулюватимуть розвиток науки у вищих навчальних закладах.
11. Розширення автономії університетів та забезпечення єдності освіти і науки шляхом зміни статусу університетів за напрямом розширення академічних і господарських прав.

Інтеграційні перетворення та реформи, що відбуваються нині в Україні, у тому числі і в освітянській галузі, вимагають проявити критичну обережність під час перенесення нової освітньої практики або навчальних технологій з Європи та інших країн, що можливо лише за умови адаптації їх до ментального сприйняття українським суспільством, з урахуванням сучасних освітянських вимог і реальностей. Поряд із вирішенням цілого комплексу організаційних питань у визначеному контексті вже сьогодні треба визначитися з національною політикою і стратегією розвитку інженерно-педагогічної освіти та шляхами її реалізації, сучасними цілями, принципами і змістом спеціалізованої освіти, внести відповідні корективи у зміст завдань і функцій педагога в системі професійно-технічної освіти та інше, що має стати підґрунтям створення якісно нової концепції – Концепції професійно-педагогічної освіти, яка має відповідати сучасним суспільним вимогам України і держав ЄС [3].

Отже, з урахуванням позитивного досвіду розвитку професійної і педагогічної освіти у країнах ЄС та набутого власного досвіду, треба негайно взятися за вдосконалення змісту,

Розділ 1 Теоретико-методологічні проблеми підготовки фахівців у системі неперервної освіти

форм і методів організації діючої системи інженерно (професійно)-педагогічної освіти в Україні за напрямками, що відповідатимуть новій затвердженій Концепції, а саме:

- реорганізація або створення системи інженерно (професійно)-педагогічної освіти за загальноновизнаними сучасними методологічними принципами;
- здійснення переходу на дворівневу інтегровану систему вищої педагогічної освіти – бакалаврат і магістратуру;
- введення системи академічних кредитів (за європейським зразком);
- забезпечення максимальної якості підготовки і конкурентоспроможності на ринку праці інженерно-педагогічних кадрів;
- отримання другої спеціальності за профілем підготовки (предмету);
- удосконалення підготовки педагогічних кадрів за інтегрованою і електичною формами навчання;
- запровадження модульної і дистанційної технології підготовки педагогічних кадрів;
- оптимізації дуального змісту і термінів підготовки педагогічних кадрів для професійної освіти, як за професійним, так і за педагогічним спрямуванням;
- застосування сучасних методів і методик виховання молоді з відповідними цілями і завданнями;
- налагодження довгострокового і плідного співробітництва з професійно-педагогічними навчальними закладами ЄС;
- вирішення соціальних проблем педагогів;
- обов'язкове введення професійного відбору молоді на педагогічну посаду.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інженерно-педагогічна освіта України, яка здійснює підготовку педагогічних кадрів як для професійних, так і для професійно-технічних навчальних закладів, має суттєві відмінності у порівнянні з відповідними європейськими системами педагогічної освіти. Ми впевнені, що після суттєвого удосконалення інженерно-педагогічна освіта України має інтегруватися у європейський освітній простір не за єдиною «моделлю чи зразком», а навпаки, як система спеціалізованої педагогічної освіти. Подальший наш науковий пошук прагнемо зосередити на розробці та розгляді теоретико-методологічних засад створення моделі інженерно-педагогічної підготовки й удосконалення освітньо-кваліфікаційних вимог до інженерів-педагогів.

Література:

1. Болонський процес у фактах і документах / упорядники : М.Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш та ін. – Тернопіль : Вид. «Економічна думка» ТАНГ, 2003. – 60 с.
2. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века / Б.Л. Вульфсон. – М. : УРАО, 1999. – 208 с.
3. Джантіміров А.Ю. Сучасні вимоги до інженерно-педагогічної освіти // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології : зб. наук. праць / за заг. ред. Н.Г. Ничкало. – Харків : НТУ «ХП», 2007. – С. 203 – 209.
4. Мачулін В.Ф., Бойко Р.В., Шкляр Л.Є. ВАК у контексті Болонського процесу // Науковий світ. – 2005. – № 5. – С.2 – 5.
5. Муравьёва А.А. Подготовка инженерно-педагогических кадров в Европейском Союзе // Среднее профес-ное образование. - 2004. - № 10. - С. 47-48.
6. Новая практика в подготовке преподавателей и обучающего персонала в профессиональном образовании и обучении / Доклад Консультативного Форума ЕС. Подгруппа «Д». – 1999. – 55 с.
7. Учителя, педагогическая деятельность и новые технологии / Всемирный доклад по образованию 1998. – Париж : Издат. ЮНЕСКО, 1998. – 175 с.

У статті розглядаються шляхи модернізації, трансформації інженерно-педагогічної освіти України згідно з вимогами європейського освітнього простору та способи її інтеграції до загальноєвропейської освітньої системи; а також відображено напрями вдосконалення змісту, форм і методів організації діючої системи інженерно-педагогічної освіти.

Ключові слова: інженерно-педагогічна освіта України, європейський освітній простір, Болонський процес.

В статье рассматриваются пути модернизации, трансформации инженерно-педагогического образования Украины согласно требованиям европейского образовательного пространства и способы его интеграции в общеевропейскую образовательную систему; отражены направления совершенствования содержания, форм и методов организации действующей системы инженерно-педагогического образования.

Ключевые слова: инженерно-педагогическое образование Украины, европейское образовательное пространство, Болонский процесс.

The article considers how to modernize, transform engineer education of Ukraine according to the European requirements and how to facilitate its integration into the European educational system and reveals the areas of improvement for the content, forms and methods of the current system of engineer and pedagogical education.

Keywords: engineer and pedagogical education of Ukraine, the European educational space, the Bologna process.